

DOI: 10.18524/2312–6809.2019.29.180596

УДК 821.161.2–311.6.091:94(477)«2014/2019»

ІСТОРИЯ З ЖІНОЧИМ ОБЛИЧЧЯМ (ОГЛЯД РОМАНІВ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИЦЬ ПРО ПОДІЇ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ ТА ВІЙНУ НА СХОДІ УКРАЇНИ)

*Ніна Герасименко, ст. наук. співр. відділу української літератури ХХ ст.
та сучасного літературного процесу*

*Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України
n-gerasimenko@ukr.net*

У статті розглядається романи сучасних українських письменниць М. Матіос, І. Роздобудько, Г. Вдовиченко, С. Талан, О. Захарченко, Л. Орляк, Г. Кирпи про події на Майдані 2013–14 рр. та про перебіг російсько-української війни на Донбасі (період 2014–16 рр.). Романи проаналізовано в контексті інших творів відповідної тематики, висвітлено літературно-критичний дискурс навколо текстів. Особлива увага приділена образам героїв-сучасників і так званій літературі нон фікшн, «окопній прозі», літературі факту, документалістиці. Також у дослідженні переконливо доведено, що сьогоденна перевага документалістики над белетристикою не гандж, а характерна прикмета новітньої літератури.

Ключові слова: майданно-воєнна проза, документалістика, література факту, література non fiction, новий герой, мелодрама.

Нині у сучасній літературі запановував новий тренд — засилля творів про події на Майдані 2013–2014 рр. та російсько-української війни на Сході. Спершу цю нішу, в основному, репрезентували збірки фейсбучних нотаток, спогади безпосередніх учасників, репортажні видання, так звані зразки «нон фікшн прози». Потому з'явилися друком і художні твори. Серед потоку так званої майданно-воєнної прози слід вирізнити твори сучасних українських письменниць, які представили своє бачення історичних подій. Серед них «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» М. Матіос, «Гудзик — 2» І. Роздобудько, «Маріупольський процес» Г. Вдовиченко, «Ти зробив усе, що зміг» Л. Орляк, «Оголений нерв» та «Повернутися дощем» С. Талан, «Вертеп. #Роман про Майдан» О. Захарченко, «Мій тато став зіркою» Г. Кирпи та ін.

Вслід за виданням художніх текстів у літературній критиці з'явилася низка змістовних оглядів літератури про АТО. Серед них Олега Коцарева «Сім книг про Майдан і війну» [13] і «Література війни. Дев'ять книг про фронт 2016 року» [14], «Військові хроніки: 10 най-

кращих українських книг про АТО» [6], «Топ 10 книг про АТО» [21], І. Бондаря-Терещенка «За спиною — 5 книг про АТО і довкола» [1], М. Петрашука «10 книг про свою війну» [16] та ін.

Проблема «майданно-воєнної літератури» порушувалася під час дискусії на Громадському радіо «Чи є в Україні свій Хемінгуей? Нові книжки про війну» 15 вересня 2015 року, в якій брали участь Марія Семенченко, Лариса Денисенко, Галина Вдовиченко, Ірина Славінська, Андрій Бондар, Наталка Сняданко [24].

Також є дослідження-рецензії, присвячені окремим книжкам про АТО, зокрема, С. Філоненко «Маріупольський процес» Галини Вдовиченко в контексті сучасної літератури про АТО» [23], Н. Головченко «Блокпост» або Формула успіху Бориса Гуменюка» [8], К. Воздвиженського «Інтернат»: війна тхне мокрою псятиною. Новий роман нарешті дорослого Жадана» [2] та ін.

Однак усі ці роботи не є комплексними дослідженнями майданно-воєнної літератури, — радше авторською підбіркою творів на прочитання й осмислення події сьогодні, або ж представлення окремих творів з певного ракурсу.

Мета нашої роботи — дослідити й систематизувати найяскравіші романи сучасних українських письменниць про події Майдану й російсько-українську війну на Донбасі, зокрема, твори М. Матіос, І. Роздобудько, Г. Вдовиченко, С. Талан, О. Захарченко, Л. Орляк, Г. Кирпи як найхарактерніші для жанру та розкрити їхню проблематику, виокремити й проаналізувати основні концепти майданно-воєнної прози, осмислити використання світоглядних ідей авторок, проблемно-тематичних пріоритетів, визначити особливості нарації оповіді та стильову манеру письменниць.

Поява книги-хронології «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» відомої авторки М. Матіос була передбачуваною і, певно, для багатьох очікуваною. Адже своїми історичними творами вона утвердилася в сучасній українській літературі як одна з найвизначніших авторів, котра працює в ніші саме історичного жанру. «Її «Солодка Даруся» і «Майже ніколи не навпаки» — це доволі серйозна спроба осмислити історію і трагедію рідної Буковини та й України загалом, при тім осмислити глибоко художньо, не збиваючись ані на голий документалізм, ані заперечуючи саме життя буйною та невмотивованою авторською фантазією», — зауважив український поет Т. Федюк [22].

Однак цього разу М. Матіос обрала дещо незвичний для себе формат: описала події у формі щоденника. Матеріалом — послугували записи з її фейсбук-сторінки, інтерв'ю, які письменниця давала ЗМІ, й особистий фотоархів, що допоміг пригадати важливі епізоди пережитого. «В моєму телефоні — понад десять тисяч світлин від осені 2013-го до середини літа 2015-го року. За цими фото я частково й відновила хронологію подій, про які йдеться у книжці» [15, с. 10].

За словами М. Матіос, жодна її книжка «не була такою точною в подіях, іменах і датах, як ця. І ні одна книжка не писалася так важко» [15, 16]. У першій частині видання авторка пригадує усі важливі події Революції Гідності, учасницею яких була сама: зокрема, як вечорами на Майдані допомагала укріплювати барикади, як силовики за мінусової температури проти людей застосовували водомети, щоб змусити їх відступити, зрештою, розійтися по домівках. Другу частину видання письменниця одразу влучно окреслює словами «з вогню та в полум'я». Така новітня історія України: Революція Гідності завершилася, однак розпочалася війна на Сході нашої країни — і М. Матіос не стала в ній стороннім спостерігачем. Передусім, почала опікуватися пораненими. Це частина її історій про небайдужість і допомогу, про те найкраще, що може в собі відкрити людина, про катарсис, який здатна пережити, на жаль, завдяки війні.

До подій Революції Гідності звертається і відома українська письменниця І. Роздобудько в новому романі «Гудзик — 2». У цьому творі є нерв, відчутні біль та переживання авторки-очевидиці тих буремних днів. Так вона згадує основні моменти Революції Гідності: мирні зібрання на Майдані Незалежності, бої на Інститутській, криваву ялинку, пожежу в будинку Профспілок, страшні розстріли. Деякі епізоди описані з репортажною точністю — що, до речі, є однією з яскравих ознак творів Роздобудько. «Чорні загони знищували студентський табір. Наступали, орудуючи кийками, скидали людей донизу, добивали тих, хто впав, волочили по асфальту нерухомі тіла, наздоганяли тих, хто намагався втекти чи закрився руками від ударів, чавили і копали ногами» [17, с. 235].

Сила нового «Гудзика» в тому, що Роздобудько вдалося охопити неабиякий часопростір, торкнутися низки тем, наголосити на психологізмі у побудові образів (це — яскрава ознака її творчості), зворухнути чимало конфліктів, причому і глобальних, й особистісних. Йдеться, зокрема, про стереотипні уявлення іноземців щодо Украї-

ни, часті сплутування її з Росією, суспільний конфлікт між тими, хто підтримує європейський вектор України й хто боїться змін. Водночас бачимо, як розбіжні настрої у суспільстві породили розбрат всередині окремих родин. Тож, якщо першій частині твору авторка розкриває внутрішні конфлікти героїв, то в другій — перемикається на зовнішній соціальний конфлікт.

«Він. Вона. Війна» — ці три слова на обкладинці книги «Маріупольський процес» Г. Вдовиченко відразу підказують читачеві, що за мить розгорнеться перед ним у тексті.

«Роман починав писатися на початку вересня 2014 року, коли була серйозна ситуація під Маріуполем. Я знала, що це місто не здадуть, воно саме не здасться, залишиться українським» [7], — зізнається Г. Вдовиченко. Ще однією причиною, чому письменниця зважилася на прозу про АТО, стала історія, яку вона почула від поранених бійців у Львівському госпіталі: про кохання між українським захисником і так званою сепаратисткою, його батьки після загибелі сина забрали вагітну дівчину до себе у Львів.

Ця історія й лягла в основу «Маріупольського процесу»: у творі йдеться про кохання між Ольгою, вона родом із-під Маріуполя, та Романа зі Львова, якого полонили бойовики.

«Маріупольський процес» — роман не так про війну, як про людину в лихоліття війни, про любов, що змінюючи людей, здатна стерти межі й здолати найскладніші обставини. Твір попри воєнну тематику напевно зарахувати до жанру традиційної воєнної прози навряд чи можна. Так само, як і до традиційного історичного жанру. Однак у книжці Г. Вдовиченко вони досить органічно поєдналися і внаслідок такої еkleктики вийшов друком високоякісний роман про неоголошену війну на сході України та про події, які передували їй. Так, письменниця згадує про ті дні, коли Маріуполь «трусило у лихоманці: прапори над міськрадою, то такі, то такі. Бійки, бити у руках, пере-стрілки... Поранені, вбиті, взаємні звинувачення» [3, с. 26]. І, звісно, не оминає увагою важливу сторінку цієї кривавої історії — Іловайський котел.

Разом із тим, авторка поетапно описує, як війна змінює світогляд людини і породжує нові цінності у її житті. Як вона здатна перевернути життя пересічних людей та відлунюється навіть спокійної хвилини. Так, для фронтовиків «помити ноги і змінити шкарпетки — тепер це розкіш, не завжди дозволена, не завжди можлива», «ноги у гаря-

чий воді — це кайф», а у тих, хто потрапляв під обстріли, тепер добре загострене відчуття ціни секунди. Війна породжує в людях мудрість: приходять розуміння істинних слів, почуттів. Розгорнуто й неспішно оповідає письменниця, як війна ятрить рани батьків, що чекають своїх дітей із фронту; синів, які мріють про повернення додому, турботу, гарячу домашню їжу.

У «Маріупольському процесі» гармонійно поєднані суворість (тема війни) та ліричність (тема кохання, дружби, стосунків з батьками), це відчувається, передусім, у розвитку динамічності сюжету. До слова зазначимо, що у другій половині книги спостерігаємо ритмічну зміну «кадрів». Йдеться про епізод перебування Романа під Іловайськом, де на нього чекали чотири дні під обстрілами і десять — виходу з оточення, та одночасно епізод про перегляд батьками Роману параду в Києві на День Незалежності.

Однак, певно, найповніше про розкол у родині через Революцію Гідності і війну на Донбасі йдеться у романі-диалогії «Оголений нерв та «Повернутися дощем» [2, 23]. У центрі обох творів — родина Агафонових із Северодонецька, що живе, як і більшість, у місті. Проте події на Майдані та війна розвела членів сім'ї по різні боки. Головна героїня Настя і її старший син Геннадій — патріоти України, молодша донька Іванна пішла до бойовиків воювати проти «укропів». Після визволення Северодонецька від бандформувань дівчина намагається виїхати в Росію, однак повертається до озброєних сепаратистів. Її підтримує батько, спершу потайки, потім відкрито. Свекруха Лідія Іванівна, разом з подружками-пенсіонерками — активні учасниці найрізноманітніших мітингів. При повному параді, з макіяжем та в найкращому вбранні поспішають серед найперших на референдум. Пізніше літня жінка виїде в Ростовську область, потрапить у табір переміщених осіб, і повернеться додому — ошукана й змарніла. Та своїх помилок не визнає до смерті.

Сімейна історія Насті завершиться розлученням. Події на Майдані, окупація міста, війна стали тією перевіркою, випробуванням, яке подружжя не витримало. Припинилися й дружні стосунки головної героїні з найкращою подругою Алісою: вона виїжджає до так званої ДНР, але у Северодонецьк пізніше повернеться її донька й надалі житиме в Насті. Загалом, історія родини Агафонових — це прототип багатьох сімей в Україні, адже ситуація в державі зачепила не одну родину.

Окрему нішу серед книжок про визвольну війну на Донбасі посідає сповідальна материнська проза. Серед них — художньо-документальна повість Л. Орляк «Ти зробив усе, що міг», що цьогоріч побачила світ у тернопільському видавництві «Джура». «На цих сторінках ти, читачу, не шукай бульварного екшену.. Та й високої літератури чи навіть приземленої белетристики теж не очікуй. Це не роман, не оповідка, не мемуари, щоби, розважаючи себе, даремно гаяти час. Позаяк це і не книга як така. Це — крик душі матері. Біль втрати, який їй не дає спокою. Він прориває барикади скромності й виходить сюди — на сторінки твору, де жоден рядок не вигаданий...» — слова з передмови до книжки Л. Орляк дають єдиний «ключ» для її адекватного прочитання. Бо крик і біль — це онтологічні модуси, які не вільно навіть уявити собі поза реєстрами правдивого свідчення. Бо коли жінка знаходить у собі сили розповісти про свого сина, який загинув під Дебальцевом, то оповідь може бути тільки вертикальною, іконічно-знаковою, а не, скажімо, розважально-белетристичною чи постмодерно-гіпертекстуальною, інша умотивованість причинно-наслідкових зв'язків, інша метафізична перспектива — у якій розгортаються виміри як екзистенційні, так і соціологічні.

Власне, вимір соціологічний найпершим і привертає до себе увагу читача, бо історія, про яку оповідається на сторінках повісті «Ти зробив усе, що зміг» — надзвичайно типова: тут практично відсутні вигадані персонажі — усі герої з реальним іменем і реальною біографією. І разом із тим ця історія — глибоко унікальна, як той виклик, що постає нині перед кожним в Україні: хтось його приймає, а хтось знаходить неймовірну кількість переконливих причин, щоб відійти на безпечну відстань.

Отже, Тернопіль першої тривожної post-Майданної весни, звичайна українська родина, один із синів якої Сашко — має чи не найбільш мирну з усіх можливих у цьому світі професію: «кухар-кондитер». Він цікавиться ком'ютерами, музикою, мріє про родину, про власну справу. Якраз на Вербну неділю в помешканні лунає телефонний дзвінок — хтось із міського військкомату вимагає, щоб Олександр Орляк негайно з'явився для мобілізації. «Його немає вдома», — відповідає мати, — проте не розповісти синові про дзвінок не може: сподіваючись, що він таки погодиться із тим компромісним «немає вдома». Сподівається, хоча у глибині душі твердо знає: він піде, не зможе не піти, бо таким його виховала вона, а ще — розповіді діда Михайла про

повстанців, а ще — ціла атмосфера їхньої родини, у якій завжди жила пам'ять про Михайлового стрія «Зенка», зв'язкового ОУН, молодого і талановитого хлопця, який застрелився в кривці, щоб не здатися енкаведистам. Проте усе сказане — тільки експозиція, справжній драматизм і висока трагедійність у повноті уреальнюються тоді, коли Сашко, твердо сказавши матері «Я — військовозобов'язаний. Я присягав на вірність Україні і це мій обов'язок» (а скільки десятків тисяч таких Сашків «штурмували» у той час військкомати), іде, аби взяти зброю до рук і захистити свою землю. І тут з'ясовується, що всюди, а насамперед в армії — віч-на-віч постали один перед одним два непримирених абсолюти: Україна живої віри і полум'яної жертвовності та мертва субстанція досі невідворотно «совецької» владної ієрархії. Цей «совок» може вбиратися в мундир із «тризубами», носити вишиванку, може навчитися демонстративно ходити до церкви і гучно проголошувати «Героям слава», але засаднича його несумісність із автентичним українським буттям засвідчує себе повсюдно: у військкоматі, де до хлопців, які не сховалися від повісток, ставляться не як до майбутніх захисників Української держави, а як до арештантів, на полігоні в Ужгороді, де у вік глобальної кібернетики та новітніх технологій той-таки український боєць має спати на солом'яному матраці та вкриватися солом'яною ковдрою, у військовому таборі під Дебальцевом, де відразу ж після прибуття підкріплення починається шквальний артобстріл, бо, як подекуюють поміж собою українські солдати, хтось з високого начальства тоді їх здав — за великі гроші (теж варіант «освоєння» коштів — тільки вже із кривавим контекстом).

Однак яким би не було минуле «совка», українське майбутнє — і в повісті Л. Орляк це засвідчено з разючою силою переконливості — належить іншим. Таким, як тернополец Святослав Метлинський, який в уже захопленій «зеленими чоловічками» українській військовій частині в Криму відважився підняти український стяг і увімкнути через колонки «Ще не вмерла...» — саме тоді, коли там чіпляли триколірний прапор, як тендітна волонтерка, що через усю країну везе на передову «особливий вантаж — дрон». Як Сашко — там, під Дебальцевим, вже сержант Олександр Орляк, командир гармати 128-ї гірсько-піхотної бригади, як його побратими, які у короткі хвилини перепочинку між обстрілами тулять наскрізь промоклий одяг до теплих буржуйок, зливають воду з радіаторів автомобілів, аби відварити макарони, бо іншої придатної для людини в Дебальцівському котлі

вже не знайти. І оборону — тримають, коли вже повністю оточені, коли повертає назад колона Нацгвардії, яка повинна була їх деблокувати, коли немає підвозу боєприпасів, гармати розбиті і лишається тільки стрілецька зброя — проти ворожих «Градів» і танків. Їх можуть зрадити люди із великими зірками на погонах, — проте ніхто й ніколи не зможе їх перемогти.

Про роман О. Захарченко «Вертеп. #Роман про Майдан» не говорили так багато, як про вищеназвані твори. Більша частина «Вертепу...» має ознаки жіночого роману (особливо в частинах, де авторка детально описує радощі й біди у житті головної герої Каті, її подруги Вітки, їхні любовні перипетії). Доволі несподіваною для читача стає поява у творі детективної лінії. І, зрештою, все це дивовижним чином переплітається на тлі подій Революції Гідності.

Звертає увагу вже сама назва твору. Як пояснюється у «Великому тлумачному словнику» сучасної української мови, «вертеп — це старовинний пересувний ляльковий театр, де ставилися релігійні та світські п'єси» [4, с. 122]. Літературознавчий словник-довідник «вертеп» подає як «народний театр маріонеток, поширений в Україні, в барокову добу (XVII–XVIII ст.). Дія вертепної драми відбувалася у двоповерховій «скрині», відкритій з одного боку для глядачів. На верхньому ярусі розігрувалися сюжети релігійного характеру, переважно за мотивами Різдва Христового та рятування щойно народженого Сина Божого від царя Ірода; на нижньому — побутові інтермедії, персонажами яких переважно були Запорожець, Селянин, Дід, Баба, Панотець, Циган, Жид, Мокаль, Лях та ін.» [5, с. 112].

Про свій захват від двопощинності вертепу розповідає й сама О. Захарченко: «Я взагалі у захваті від традиційного лялькового театру — вертепу. Мені подобається його ідея — з двома поверхами... На сакральному поверсі і життєвому, де показують різні актуальні смішні сценки, у персонажах яких люди впізнають і себе, і сусіда» [11].

Звідси й двовимірне поняття революції, що його подає авторка. Це не лише зовнішній конфлікт із героїзмом, взаємодопомогою та протестом, а й внутрішній конфлікт у житті окремої людини.

Основні події твору розгортаються у нижньому ярусі вертепу або ж на першому «поверсі» чи площині роману. Там — вирує Революція Гідності.

Головна героїня книжки — Катерина, молода жінка, ІТ-спеціаліст за фахом. Нині живе на околиці Києва, в районі робочого ДВРЗ. Сво-

го часу вона ризикнула з немовлям на руках переїхати з провінції до столиці.

Прописаний в сюжеті «Вертепу» й перебіг основних подій Майдану: кількаразові так звані «зачистки», підпал Будинку Профспілок, побиття учасників Революції Гідності «тітушками», ув'язнення. Письменниця показує, що українці готові стати на боротьбу — за спільну світлу ідею, на допомогу побратимам. «Я мушу піти, там почався штурм і розгін. Я мушу йти, може, їм допоможу» [10, с. 62], — говорить Катя синові попри те, що малому страшно залишатися самому. Або відкладає усі справи («мене був завал проекту, я подумала — хай валиться» [10, с. 224], щоб їздити у відділки міліції визволяти затриманих.

Однак вир буремних подій зачіпає не лише дорослих. О. Захарченко — перша авторка, яка звернула увагу на сприйняття Революції Гідності дітьми. Їх світовідчуття та світосприйняття у цій історії істотно важливі, адже вони виховуються на ґрунті переломних моментів у житті країни. «Часто я чула, як вони (діти. — *Н. Г.*) фантазують, як би допомогли «нашим», і не уявляють, як це небезпечно. Крім того, пізніше діти розказували мені свої спогади про Революцію, і я бачила, як їм був незрозумілий і страшний той досвід, який вони пережили. ...я намагалася передати мову цього хлопчика, пояснити, як він сприймав те, що відбувалось» [11], — згодом пояснила сама письменниця.

Тож поява у «Вертепі...» дитячої сотні, яку придумали восьмирічні хлопці — син Каті Данило та його друг Світозар, є цілком закономірною. Ці хлопці — прототипи юних героїв, які прагнуть зробити свій внесок у велику справу: «Вони будуть пролазити, де не пролізти дорослим... Можуть якщо не носити, то красти, або пробиратися до беркута й визволяти їх (учасників Євромайдану. — *Н. Г.*)» [10, с. 66].

Серед переваг «Вертепу...» — динамічний нелінійний сюжет, несподівані повороти подій, цікаве переплітання сюжетних ліній, яскраві історичні декорації, різнопланові за характером герої, значна кількість деталей, що їх має пильнувати читач.

Головна героїня твору «Мій тато став зіркою» Г. Кирпи — дівчинка дошкільного віку, чий тато став героєм Майдану. Їй важко змиритися з тим, що батько вже не пригорне її міцно-міцно, не малюватиме з нею тополю аж до неба, не побачить її маленької сестрички, а своєї рідної доньки Йордани. У цій книжці немає чіткого опису перебігу подій на Майдані, це розповідь з іншого боку барикади, з того, що залишив-

ся за плечима героїв, коли ті зробили вибір боронити Батьківщину. Розповідь маленької героїні переповнена страхом, очікуванням, хвилюванням й німою тугою. Як і діти в романі О. Захарченко, дівчинка роздумує про недитячі теми: смерть, як полеглий за волю тато світить їм з мамою з неба яскравою зіркою. Ось розповідає про прощання із загиблим батьком: «Татова домовина вкрита прапором і скидається на красивого жовто-синього човна. Напевно, саме такий човен тато й хотів би мати. Далі все відбувається мов у сні. Наче я сплю з розплющеними очима. Човен здіймається вгору і поволі-поволі пропливає понад людськими головами, поки аж запливає в небо. Невже він такий легкий? Чи й зовсім невагомий?» [12, 16]. І далі: «Герої відпливають в небо у жовто-синіх човнах. Туди, де мерехтять зірки. Навіть, якщо ті зірки затуляться від нас хмарами і в повітрі за хурделить так, що не видно буде ні неба, ні землі [12, 18].

Попри те, що оповідь ведеться від імені маленької дівчинки — це не робить книжку дитячою. Звісно, мова в ній характерна для дошкільнят: невеликий словниковий запас, короткі речення. Однак «Мій тато став зіркою» твір для дорослих, у ньому дитина розповідає їм правду життя через призму свого бачення подій.

Підсумовуючи сказане, важливо зазначити, що поява таких романів як «Приватний щоденник» М. Матіос, «Гудзик — 2» І. Роздобудько, «Вертеп. #Роман про Майдан» О. Захарченко, «Ти зробив усе, що зміг» Л. Орляк, «Мій тато став зіркою» Г. Кирпи та ін. засвідчують, передусім, появу в сучасній українській літературі окремого жанру, це — особливі тексти, присвячені подіям на Майдані та проведенню АТО — ООС на Сході України. Але якщо зазвичай це або щоденникова проза, опис військових буднів чи документальне дослідження, то в книжках цього огляду маємо цілком художні тексти. У деяких з них вже не йдеться про «передові» теми, а про погляд збоку, настрої в тилу, психологічне осмислення війни тощо.

Цінність таких видань полягає у тому, що вони не естетизують дійсність, натомість дають нагоду подивитися збоку на реальність і дати власну оцінку подіям. За жанром більшість творів на так звану майданно-воєнну тематику, презентовані сучасними українськими письменниками, — або чисті мелодрами (І. Роздобудько «Гудзик — 2», Г. Вдовиченко «Маріупольський процес»), або ж твори з потужним мелодраматичним струменем (С. Талан «Оголений нерв», «Повернутися дощем», «Вертеп. #Роман про Майдан» О. Захарченко, «Ти зробив усе,

що міг» Л. Орляк та ін.). Тобто звернувшись до апробованої формули популярної белетристики та традиційного літературного сюжету, письменниці зуміли художньо узагальнити факти та реальні життєві історії, що втілюють гуманістичний пафос та національну ідею.

Про високий емоційний струмінь сучасних майданно-воєнних творів пише і Олег Коцарев. Критик, узагальнюючи спостереження над сучасними воєнними творами, помітив відсутність надмірної патетики в більшості текстів, але сильні емоції («...книжки... відверто тяжко читати, вони викликають дуже багато болю та розчулення») [13].

Окрім цього, для усіх без винятку творів майданно-воєнної тематики характерним є тяжіння авторів до документалістики, навіть у белетристичних жанрах. Це частково пояснюється тим, що сучасні письменники у більшості випадків самі є учасниками подій Революції Гідності або ж волонтерами, тобто бачили події, про які розповідають, на власні очі.

Про документалістику та про її сьогоденну перевагу над белетристикою як про специфічну рису сучасної воєнної прози зазначає і публіцист та перекладач А. Бондар: «...у цих книжках [тобто в белетристиці про війну. — *Н. Г.*] письменники ходять не тими стежками. Здається, цінним було би зафіксувати стан справ з точки зору репортерської роботи, автентичних вражень і подій. Будь-яка травматична річ потребує прискіпливого збору документальних свідчень. Коли ця картина буде достатньою, письменники зі справжнім епічним диханням матимуть матеріал для роботи» [24].

Прикметним і спільним для усіх творів про російсько-українську війну на сході України є також відкритий фінал. Бойові дії на Донбасі тривають і хочеться вірити у щасливий the end цієї історії і для України, і для нових героїв української воєнної прози.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар-Терещенко І. За спиною — 5 книг про АТО і довкола. URL: https://espresso.tv/article/2019/04/18/za_spynoyu_5_knyg_pro_ato_i_dovkola
2. Воздвиженський К. «Інтернат»: війна тхне мокрою псятиною. Новий роман нарешті дорослого Жадана. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psatynoju_Novyj_roman
3. Вдовиченко Г. Маріупольський процес : роман. Харків : Книжковий клуб сімейного дозвілля, 2015.
4. Вертеп. *Великий тлумачний словник*. К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. С. 122.

5. Вертеп. *Літературознавчий словник-довідник*. К. : Академія, 1997. С. 112.
6. Військові хроніки: 10 найкращих українських книг про АТО. URL: <http://vsviti.com.ua/interesting/society/46196>
7. Галина Вдовиченко представила роман про любов бійця АТО та сепаратисти. URL: <https://goo.gl/zJRv9o>
8. Головченко Н. «Блокпост», або Формула успіху Бориса Гуменюка. URL: <https://www.facebook.com/notes/nina-golovchenko/%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B0%D0%B1%D0%BE-%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%BB%D0%B0-%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%85%D1%83-%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B0-%D0%B3%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA%D0%B0/1658373594429884/>
9. Ллюха Ю. Східний синдром : роман. Харків : Книжковий Клуб сімейного дозвілля, 2019.
10. Захарченко О. Вертеп. #Роман про Майдан. К. : Нора-друк, 2016.
11. Капнік О. Олена Захарченко у своєму романі описала два виміри Майдану. *Україна молода*. 2016. Випуск 123, 30 вересня. URL: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3055/164/104071/>
12. Кирпа Г. Мій тато став зіркою. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015.
13. Коцарев О. Сім книг про Майдан і Війну. Ще не осмислення, але ретельна фіксація реальності : огляд. URL: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62544/Sim_knyg_pro_Majdan_i_Vijnu_Shhe
14. Коцарев О. Література війни. Дев'ять книг про фронт 2016 року: огляд. URL: http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/73500/Literatura_vijny_Devjat_knyg_pro_front_2016
15. Матіос М. Приватний щоденник. Майдан. Війна... Львів : ЛА «Піраміда», 2015.
16. Петрашук М. 10 книг про свою війну. URL: <http://archive.chytomo.com/issued/10-knig-pro-svoyu-vijnu>
17. Роздобудько І. Гудзик–2. Десять років по тому. К. : Нора-Друк, 2015.
18. Талан С. Оголений нерв : роман. Харків : Книжковий клуб сімейного дозвілля, 2015. 544 с.
19. Талан С. Повернутися дощем : роман. Харків : Книжковий клуб сімейного дозвілля. 2016. 448 с.
20. Талан С. Ракурс : роман. Харків : Книжковий клуб сімейного дозвілля, 2017. 320 с.
21. Топ 10 книг про АТО. URL: <https://www.armyfm.com.ua/top-10-knig-pro-ato-/>
22. Федюк Т. Спроба осмислити історію: рецензія на книгу Марії Матіос. URL: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2013/10/131022_book_2013_review_matios_fedyuk

23. Філоненко С. «Маріупольський процес» Галини Вдовиченко в контексті сучасної літератури про АТО. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Сер. : Філологічні науки. 2015. Вип. 8. С. 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbdpufn_2015_8_20
24. Чи є в Україні свій Хемінгуей? Нові книжки про війну. *Громадське радіо*. 2015. 15 вересня. URL: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/chy-ye-v-ukrayini-sviy-heminguey-novi-knyzhky-pro-viynu>

ИСТОРИЯ С ЖЕНСКИМ ЛИЦОМ (ОБЗОР РОМАНОВ УКРАИНСКИХ ПИСАТЕЛЬНИЦ О СОБЫТИЯХ РЕВОЛЮЦИИ ДОСТОИНСТВА И ВОЙНЕ НА ВОСТОКЕ УКРАИНЫ)

Ніна Герасименко, ст. науч. сотр. отдела украинской литературы XX в. и современного литературного процесса

Институт литературы НАН Украины имени Т. Г. Шевченко

В статье рассматриваются романы современных украинских писательниц М. Матиос, И. Роздобудько, Г. Вдовиченко, С. Талан, О. Захарченко, Л. Орляк, Г. Кирпы о событиях на Майдане 2013–2014 гг. и российско-украинской войне на Донбассе (период 2014–2016 гг.). Особое внимание уделено образам героев-современников и так называемой литературе нон фикшн, «окопной прозе», литературе факта, документалистике. Также в исследовании убедительно доказано, что сегодняшнее преимущество документалистики над беллетристикой не недостаток, а характерный признак новой литературы.

Ключевые слова: майданно-военная проза, документалистика, литература факта, литература non fiction, новый герой, мелодрама.

THE STORY WITH A FEMALE FACE (A REVIEW OF THE NOVELS OF UKRAINIAN WRITERS ABOUT THE EVENTS OF THE REVOLUTION OF DIGNITY AND THE WAR IN THE EAST OF UKRAINE)

Nina Herasymenko, Department of Ukrainian literature of the twentieth century and the modern literary process of the Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine after T. G. Shevchenko

In modern literature, a new trend has prevailed for several years — these are works about the events of the Revolution of Dignity and the Russo-Ukrainian War at the Donbass. These topics have become a challenge for contemporary authors — well-known masters of the word, and novice writers. Ukrainian women's writers, in particular, M. Matios, I. Rozdobudko, G. Vdovichenko, O. Zaharchenko, L. Orlyak, G. Kirpa and others accepted the demand of the present day. They presented in their novels and stories their own vision of the Revolution Victims of 2013–14, when Ukrainians defended their right to choose on the Mайдан, as well as the Donbass War (2014–15 years). Then ordinary citizens, yesterday's civilians became army today and went to defend the Donbass from militants and

Russian mercenaries. The article analyzes these works in the context of other editions on Maidan and ATO, and investigates the literary-critical discourse around texts. The scientist is considering several stages in the development of the mentioned area-military problem, studying and describing its specifics and transformations, paying special attention to the images of heroes-contemporaries. According to the author, it is they who are capable of destroying the myths and stereotypes of domestic literature of previous decades and presenting a new hero — a socially active Ukrainian who is capable of resistance, ready to change in the name of a new Ukraine. The author also draws attention to the so-called non-fiction, «trench prose» literature, fact sheet, and documentary literature. The scientist convincingly argues and proves that the present preference for documentary on fiction is not a preference or a gang, but a sign of modern literature. In addition, according to the researcher, having adopted fiction and a traditional literary plot, writers were able to artistically summarize the facts and real life stories that embody humanistic pathos and a national idea.

Key words: *maidan-war prose, documentary, fact literature, literature non fiction, new hero.*

REFERENCES

1. Bondar-Tereshchenko, I. (2019), «Za spynoyu — 5 knyh pro ATO i dovkola» [Behind the back 5 books about ATO and near]. Rezhym dostupu: https://espresso.tv/article/2019/04/18/za_spynoyu_5_knyg_pro_ato_i_dovkola [in Ukrainian].
2. Vozdvyzhenskyy, K. (2017), «Internat»: viyna tkhne mokroyu psyatynoyu. Novyy roman nareshti dorosloho Zhadana». [«Dormitory»: the war smacks of a wet spot. The new novel is finally grown up by Zhadan]. Rezhym dostupu: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/79859/Internat_vijna_tkhne_mokroju_psatynuju_Novyj_roman [in Ukrainian].
3. Vdovychenko, H. (2015), Mariupolskyy protses: roman/ Halyna Vdovychenko [The Mariupol process: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub simeynoho dozvillya, p. 26 [in Ukrainian].
4. Vertep. *Velykyy tlumachnyy slovnuk* (2005). [Nativity scene. *Great explanatory dictionary*]. K., Irpin, VTF«Perun». P. 122 [in Ukrainian].
5. Vertep. *Literaturoznavchyy slovnuk-dovidnyk* (1997), [Nativity scene. *Literary dictionary*]. K.: Akademia. P. 112 [in Ukrainian].
6. Viyskovi khroniky: 10 naykrashchykh ukrayinskykh knyh pro ATO (2016). [Military Chronicles: 10 Best Ukrainian Books on ATO]. Rezhym dostupu: <http://vsviti.com.ua/interesting/society/46196> [in Ukrainian].
7. Halyna Vdovychenko predstavula roman pro lyubov biytsya ATO ta separatystky (2019), [Halyna Vdovychenko presented a novel about the love of an ATO soldier and a separatist]. — Pezhum dostupu: <https://goo.gl/zJRv9o>
8. Holovchenko, N. (2019), «Blokpost» abo Formula uspikhu Borysa Humenyuka». [Holovchenko N. «Blokpost» or Boris Humeniuk's Formula of Success]. Rezhym dostupu: <https://www.facebook.com/notes/ni->

- na-golovchenko/%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B0%D0%B1%D0%BE-%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D1%83%D0%BB%D0%B0-%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D1%85%D1%83-%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B0-%D0%B3%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%8E%D0%BA%D0%B0/1658373594429884/ [in Ukrainian].
9. Ilyukha, Y. (2019), *Skhidnyy syndrom* : roman [Eastern Syndrome: a novel]. Kharkiv : Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya». [in Ukrainian].
  10. Zakharchenko, O. (2016), *Vertep #Roman pro Maydan* [The Nativity scene#Novel about Maydan]. K. : Nora-druk. [in Ukrainian].
  11. Kapnik, O. (2016), *Olena Zakharchenko u svoeyemu romani opusala dva vymiryu Maydany* [Olena Zaharchenko described two dimensions of the novel in her novel]. *Ukraina moloda* [Ukraine young], no № 123. <http://www.umoloda.kiev.ua/number/3055/164/104071/> [in Ukrainian].
  12. Kyрpa, H. (2015), *Miy tato stav zirkoyu* [My dad became a star]. Lviv: Vudavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
  13. Kotsarev, O. (2019), *Sim knuh pro Maydan i Viynu*. Sche ne osmyslennya, ale retelna fiktsiyya realnosti: ohlyad. [Seven books on the Maydan and the War. Not yet comprehension, but careful fixation of reality: an overview]. *Rezhym dostupu*: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/62544/Sim_knyg_pro_Majdan_i_Vijnu_Shehe [in Ukrainian].
  14. Kotsarev, O. (2019), *Literatura viyny*. Devyat knyh pro front 2016 roku: ohlyad. [The literature of the war. Nine Books on the Front of 2016: An Overview]. *Rezhym dostupu*: http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/73500/Literatura_vijny_Devyat_knyg_pro_front_2016 [in Ukrainian].
  15. Matios, M. (2015), *Pruvatnyy schodennyk. Maydan. Viyna...* [Private diary. Maydan. War]. Lviv: LA «Piramida» [in Ukrainian].
  16. Petrashchuk, M. (2015), *10 knyh pro svoyu viynu* [10 books about his war]. — *Rezhym dostupu*: <http://archive.chytomo.com/issued/10-knig-pro-svoyu-vijnu> [in Ukrainian].
  17. Rozdobudko, I. (2015), *Gydzuk-2. Desyat rokiv potomy* [Button. Ten years later]. K.: Nora-Druk. [in Ukrainian].
  18. Talan, S. (2015), *Oholenyy nerv*: roman [Exposed nerve: novel]. Kharkiv: Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya» [in Ukrainian].
  19. Talan, S. (2016), *Povernutysya doshchem* : roman [Return by rain: novel]. Kharkiv : Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya». [in Ukrainian].
  20. Talan, S. (2017), *Rakurs* : roman [Aspect: novel]. Kharkiv : Knyzhkovyy Klub «Klub Simeynoho Dozvillya» [in Ukrainian].
  21. *Top 10 knyh pro ATO* (2017), [Top 10 ATO books]. — *Rezhym dostupu* <https://www.armyfm.com.ua/top-10-knig-pro-ato-/> [in Ukrainian].
  22. Fedyuk, T. (2019), *Sproba osmyslyty istoriyu: retsenziya na knuhy Mariyi Matios* [An attempt to make sense of the story: a review of the book by Ma-

- ria Matios]. — Rezhym dostupu: http://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2013/10/131022_book_2013_review_matios_fedyuk [in Ukrainian].
23. Filonenko, S. (2015), «Mariupolskyu protses» Halyny Vdovychenko v konteksti suchasnoyi literatury pro ATO [Halyna Vdovychenkos «Mariupol Process» in the Context of Contemporary Literature on ATO]. *Naukovi zapysky Berdyanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. Ser. : Filolohichni nauky. Vyp. 8. pp. 135–140. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nzbd-pufn_2015_8_2019 [in Ukrainian].
24. Is there a Hemingway in Ukraine? New War Books (2015), *Hromadske radio*. 15 veresnya. — Rezhum dostupu: <https://hromadskeradio.org/programs/hromadska-hvylya/chy-ye-v-ukrayini-sviy-heminguey-novi-knyzhky-pro-viynu> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18 серпня 2019 р.